משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר זרעים

הון עשיר על משנה ביכורים

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה ביכורים

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-ביכורים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ג 4
משנה ד 4
משנה ה 6
משנה ח 7
משנה ט 7
משנה י 7
משנה יא 7
פרק ב 8
משנה א 8
משנה ד 8
משנה ו 8
משנה ז 8
משנה ח 8
משנה ט 9
משנה י 9
משנה יא 9
פרק ג 10
משנה א 10
משנה ג 10
משנה ו 11
משנה ז 11
משנה ח 11
משנה י 12
משנה יא 13
משנה יב 13

פרק א

משנה א

ביכורים

בכורים יש בה ג' פרקים, כנגד ג' אבות, דכתיב בהו (הושע ט, י) כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם. ועוד בזהר פינחס (רע"מ רנג.) איתא דהג' ראשונות נקראים בכורים עילאין:

אלו שאינם מביאים. פתח במאי דסליק, דזוטר מיליה:

משנה ג

ולא מזתי שמן שאינם מן המבחר. אעפ"י שאינם גרועים כתמרים שבהרים, ולא זו אף זו קתני, משום הכי לא שנאם כסדר הכתוב:

משנה ד

הגר וכו'. מה שכתב (הר"ש) [הרב] בשם הרמב"ם (עי' פיה"מ כאן וה' ביכורים פ"ד ה"ג) דאין הלכה כמשנה זו, ירושלמי מפורש הוא (ה"ד ג:) דאמר הלכה כר' יהודה דס"ל דהגר מביא וקורא. אבל קשה איך פסק (ה' ביכורים פ"ד ה"ב) דאשה אינה קוראת מפני שאינה יכולה לומר אשר נתת לי, שלא נטלה חלק בארץ, והלא הגר דומה לה בזה, דמהאי טעמא אינו מתודה כדתנן בפ"ה דמעשר שני (מי"ד) בפירוש, ופסקו הרמב"ם (ה' מעשר שני פי"א הי"ז). וכן קשה למה לא אמעוט האשה מודוי מעשר מטעם זה דלא נטלה חלק בארץ, כמו דאמעיטא ממקרא בכורים. ואף המשניות עצמם צריכים ישוב, כי לכאורה סותרות זו את זו. אבל על פי אוקמתא אחת דירושלמי אפשר ליישבם, והוא דגרסינן (ה"ד ג.) ואלו מביאין ולא קורין, ר' יונה ור' ייסא תרויהון בשם ר' שמואל בר יצחק, בבני קני חותן משה היא מתניתא, ובני קני חותן משה מביאין וקורין דכתיב (במדבר י, כט) לכה אתנו והטבנו לך, ר' חזקיה בשם רבי אלעזר לא אמר כן, אלא מה טעם אמרו אפוטרופוס והשליח והעבד והאשה וטומטום ואנדרוגינוס מביאין ולא קורין, שהגר הרי אמור בפרשה, אמר ר' שמואל בר רב יצחק תפתר בההן גר דהכא בבני קני חותן משה, ובני קני חותן משה מביאין וקורין, ע"כ. והוא דתנא דידן ס"ל דשבועת האבות על מתנת הארץ לא היתה על הגרים כלל, ואפילו על בני קני חותן משה, וכן ס"ל דהגרים לא נטלו חלק בארץ חוץ מבני קני דכתיב בהו בפירוש לכה אתנו והטבנו לך, ומשום הכי הודוי מעשר דכתיב

ביה (דברים כו, טו) (על) [ואת] האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו. אפילו בני קני אינם יכולים לאומרו, שהרי לא לקחו חלק בארץ מחמת השבועה, דהשבועה לא נאמרה לגרים, אלא בכח ההטבה שהטיב להם משה. אבל האשה מתודה אעפ"י שלא נטלה חלק בארץ, כי נתת לנו קאי אאביה ואבי אביה שהם נטלו חלק בארץ וכוללת עצמה עמהם על כי מחלקם זכתה אף היא, ודומה לויוציאנו ה' ממצרים דמקרא בכורים (שם, ח) וכיוצא בו, דכל אדם אומרים אותו אעפ"י שהם לא היו מיוצאי מצרים, הואיל ואילולי יצאו אבותינו הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, וכמו כן הכא אילולי אבותינו שנטלו חלק בארץ לא היה לנו אותה הארץ. ומהאי טעמא אף הגר אפילו שלא מבני קני, שהיתה אמו מישראל, יכול להתודות. ולא הוצרך שם התנא לפרושי הואיל ולא מעט האשה, משא"כ הכא במקרא בכורים דכתיב ביה (שם, ג. ט. י) אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו. ויתן לנו את הארץ הזאת. (על) האדמה אשר נתת לי ה'. דהגר אפילו מבני קני אם לא היתה אמו מישראל אינו קורא, שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, שהרי לא נשבע עליהם כמו שאמרנו לעיל, אעפ"י שבאמת נטלו חלק בארץ ויכולים לומר ויתן לנו את הארץ הזאת, וכן אשר נתת לי ה', וכ"ש שאר הגרים. אבל בהיות אמם מישראל הבני קני קורים, על כי נשבעת לאבותינו לתת לנו ידבר על זקני אמו שהיו מישראל, שעליהם נשבע וכמו שכתבנו לעיל. אבל שאר הגרים אף כי מטעם זה בהיות אמם מישראל היו יכולים לומר נשבעת לאבותינו לתת לנו, וכן ויתן לנו, מ"מ אינם קורים, מפני שאינם יכולים לומר אשר נתת לי, דמשמע לי בפרטות חלק כחלק, דלא כן היה דהגרים לא נטלו חלק בארץ. ומהאי טעמא דווקא אימעט נשים, ועל כי אימעוט נשים הוצרך התנא לפרש דהגר מבני קני קורא בהיות אמו מישראל, אע"ג דאמו אינה יכולה לקרות מפני שאינה יכולה לומר אשר נתת לי, משא"כ בנה מגר דאף זה יכול לומר בהיותו מבני קני מן הטעם שאמרנו, ולא הוצרך לו אמו ישראלית אלא משום אשר נשבעת לאבותינו לתת לנו כמ"ש. נמצא היות המשנה הזאת מדברת דווקא בבני קני, דבשאר הגרים אפילו באמו מישראל אין להם תקנה לקרות.

וזה הוא פי' הירושלמי (ר' יונא וכו' בבני קני היא מתניתא) דבו דווקא יש חלוק בין אמו מישראל לאין אמו מישראל, והדר אמר (ובני קני חותן וכו' מביאין וקורין דכתיב וכו') כלומר כשיש להם אם ישראלית קורים, משא"כ שאר הגרים. משום דכתיב בהו לכה וכו', והדר אמר (ר' אלעזר וכו' לא אמר כן) אלא הוכיח ענין זה בדרך אחר, והוא (מה טעם אמרו אפוטרופוס וכו' דאינם קורין שהרי הגר אמור בפרשה) דכתיב ושמחת וכו' והגר וכו', ופסוק זה מדבר בשמחת מקרא בכורים, דהרי מפסוק זה למדו שאדם קורא

על בכורי אשתו מדכתיב ושמחת וכו' אשר נתן לך ה' אלהיך ולביתך, ומכיון שלמדנו מכאן שהגר קורא אעפ"י שאינו יכול לומר אשר נתת לי, שהרי לא נטל חלק בארץ, למה מעטנו אפוטרופוס וכו' מפני שאינם יכולים לומר פסוק זה, ומשני (אמר ר' ישמעאל וכו' תפתר בההן גר דהכא) הנזכר בפסוק (בבני קני חותן משה, ובני קני חותן משה מביאין וקורין על כי נטלו חלק בארץ ויכולי' לומר אשר נתת לי ה', משא"כ באפוטרופוס וכו'. הרי נתבארו המשניות על פי אוקמתא זו באר היטב. אבל על מה שפסק הרמב"ם על פי מסקנת הירושלמי המסיק דאין הלכה כמשנה זו דבכורים, צ"ע עם מה שפסק כמ"ש, דאף כי י"ל דר"י דפסק כותיה ס"ל דאף הגרים היו בכלל שבועת האבות, אף שלא תתקיים להם אלא לעתיד שאז יטלו חלק בארץ, ככתוב בסוף יחזקאל (מז, כב-ג) והיה תפילו אותה בנחלה לכם ולהגרים הגרים בתוככם וכו' כאזרח בבני ישראל אתכם יפלו וכו'. והיה בשבט אשר גר הגר אתו שם תתנו נחלתו וכו'. ומשום הכי אינם מתודים שאינם יכולים לומר אשר נתת לנו כאשר נשבע לאבותינו. דהיינו חלק בחלק, דאינו כן דעדיין לא נטלו, משא"כ במקרא בכורים דכתיב ביה אשר נשבעת לאבותינו לתת לנו. דיכולים לומר זה, דהאמת כך הוא שכבר נשבע לתת להם לעתיד, מ"מ ויתן לנו את הארץ, ואת האדמה אשר נתת לי, אי ס"ל כר"י דאמעוט נשים מטעם זה כדתנן במתניתין אפוטרופוס וכו' והאשה וכו' ואינם קורים, שאינם יכולים לומר אשר נתת לי, משום דאין לפרש אשר נתת לי כמשמעותו דהיינו באיזה ענין שיהיה, אף שלא בתורת חלק, על כי לא כתוב אצלו כאשר נשבעת, אלא פירושו נמי הוא בתורת חלק, ואף כי ויתן לנו יש לישבו על האשה כמ"ש לעיל, מ"מ אשר נתת לי שהוא לשון יחיד אין לישבו עליה, א"כ ה"ה לגר. ואף כי בפירוש הילקוט חילק ביניהם ע"ש, מ"מ בעיני הוא דוחק, וכ"ש דקשה לי ענין זה מאד אחרי שראיתי בספרי פ' בהעלותך בפסוק נוסעים אנחנו וכו' דמוציא קרא דיחזקאל ממשמעותו וקאמר דאף לעתיד לא יטלו חלק בארץ עם שום שבט אלא פי' הפסוק הוא שיתכפרו עם אותו שבט שגרים עמו ופי' המפרש לענין פר העלם אליבא דמאן דאמר דכל שבט מביא פר בפני עצמו דהרי זו היא סברת רבי יהודה עצמו במס' הוריות ומזה מוכח דס"ל דאף לעתיד לא יש להם חלק וא"כ קשה מ"ש אשה דלא פליג מגר הלא כלם שוים שלעולם אין להם חלק ועוד קשה מ"ט לא פליג נמי בודוי מעשה וצל"ע:

משנה ה

עד עשרה דורות. לסימנא בעלמא דגיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה (סנהדרין צד.), נקט למנין זה, דלאו דווקא הוא, כמ"ש התי"ט:

והעבד. קשה דהאי עבד היכי דמי, אם עברי הוא ובשלו למה לא יקרא, אם בשל רבו היינו שליח, ואי כנעני הוא היינו גר וגרוע ממנו. וי"ל דכנעני בשל רבו איירינן, ואצטריך דלא תימא הואיל ולענין פדיית מעשר שני מצינו דידו כיד רבו ממש (מעשר שני פ"ד מ"ד), דה"נ ליהוי פיו כפי רבו ממש ושקריאתו חשובה כאילו רבו הוא הקורא, קמל"ן דאינו כן, דלא דמי מעשה לדבור, דשקורי קא משקר אי הוה אמר אשר נתתה לי, וכיוצא בו: **והאשה**. בכולהו דוכתי הקדים הנשים לעבדים, והכא שנאה אחר העבד, לסמכה לטומטום ואנדרוגינוס, לרמוז דמשום ספיקה דאשה נגעו בהם:

משנה ח

או שנטמאו. חילק הטומאה מאחריני בתיבת או, משום דהוא היזק שאינו ניכר, משא"כ אחריני:

משנה ט

הרי שהביא וכו'. כתב הר"ב לר' יהודה אצטריך, ע"כ. וסימניך הרי מיותר, הוא נוטריקון, הוא רבי יהודה:

משנה י

מפירות שבהרים. הכא הקדים הפירות לתמרות משא"כ במשנה ב', להקדים ההרים לעמקים כמו במשנה ב':

מתמרות. הכא שנאם לשון נקבה, משא"כ במשנה ב'. לפי שהכא זבות דבש הרבה כאשה זבה. ועוד ע"ש העמקים, שהם כנקבות לגבי ההרים, הזכירם הכא בלשון נקבה:

ומזיתי שמן. שנאם אחר התמרות, על כי סירכא דמשנה ב' נקט:

משנה יא

רמ"א אפילו שנים וכו'. אע"ג דכבר שנה זו במשנה (לעיל מ"ו), חזר לשנותו הכא לגלות טעמו, והוא מאי דאמר דקנה אילן וקרקעו:

וקרקעו. המיוחד לו, והיינו מ"ש הרב במשנה ו' כמלוא אורה וסלו:

בעלי אריסות וחכירות. לפי מה שפירשו (עי' בתוי"ט) דבחכירי בתי אבות היא מתניתין, אתי שפיר לשנות בעלי, משא"כ במשנה ב'. ובירושלמי יש עוד פ"א דבעלי דווקא:

פרק ב

משנה א

התרומה והבכורים. כבר נתתי טעם במשנה א' פ"ב דערל', לקדימת תרומה לבכורים. ואע"ג דהכא בכורים הם עיקר מכלתין, מ"מ כיון דדינים אלו בתרומה הם מפורשים, ראוי להקדימה:

משנה ד

וחייב באחריותן. עיין מ"ש בפ"א משנה ב' דדמאי:

וטעונים קרבן. לכתחילה, אבל אינו מעכב. כנראה מהירושלמי שהעתיק התי"ט, וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מה' בכורים. ולפי זה אתי שפיר דתני ושייר שני דברים שהם כלי וקריאה, שהרי הקריאה דומה לקרבן, שיש מהם שאינם קורין מספק, הרי דאינה מעכבת כקרבן, ואילו לא תנן אלא דברים המעכבים, נמצא דלא שייר כי אם הכלי המעכב, והוה שייך להקשות מאי שייר דהאי שייר. ומהאי טעמא דתני ושייר, לא שנה בסוף המשנה הרי אלו בבכורים משא"כ בתרומה ומעשר, כמו ששנה במשניות הקודמות, דכל היכא דתנן אלו לא אמרינן תנא ושייר, כדמקשינן בעלמא תנא תני אלו דברים ואת אמרת תני ושייר, משום דאלו מעוטא הוא, דמשמע אלו ולא אחריני:

משנה ו

אתרוג וכו'. אגב שוה ואינו שוה תני ליה:

ולירק בדרך אחד שבשעת וכו'. בנוסחת הירושלמי הכא לא גריס בדרך אחד:

משנה ז

דם מהלכי שתים. מלבד הטעם שכתב התי"ט במה דלא קתני בפירוש דם האדם. י"ל עוד הכא טעם אחר, והוא דרמז לנו מהלכי על שתי דמים, והם דם בהמה ודם השרץ, ששוה לשניהם. וה"ט (נהי) [נמי] דלא קתני ביה שוה לזה בדרך אחד ולזה בדרך אחד כדקתני בכולהו:

משנה ח

כוי. למ"ד (עי' חולין עט:) שהוא מתיש הבא על הצביה, אתי שפיר סדרא דמתניתין, דברישא קתני שוה לחיה בראשונה, והדר לבהמה, דהוי לא זו אף זו, דלכ"ע חוששין לזרע האם, ולכן הדעת מכרעת להשותו יותר לחיה מהבהמה. וכן בסיפא דאינו שוה, בפתחו בבהמה הוי לא זו אף זו, כי איכא מ"ד (עי' שם.) דאין חוששין לזרע האב, משא"כ

באם כמ"ש. ובבבא האמצעית דמזכיר בהמה וחיה זה אחר זה בלי הפסק תיבה ביניהם, ניחא ליה לשנותם כסדר הכתוב המקדים בהמה לחיה:

משנה ט

כדם חיה. משום דאין שוחטין אותו בי"ט. ואם שחטו אין מכסין את דמו לאו משום דדמי לחיה הוא, אלא אדרבא משום דמספקא לן דילמא אינו חיה, ושנאו הכא כדי שלא נטעה להשותו לחיה מכל וכל, פירט ברישא כדם חיה:

כחיה. מפני שהפסיק בואין שוחטין וכו', דלאו משום דדמי לחיה הוא כמש"ל, פירט הכא בחלב דהוא כחיה:

כחיה. הכא לא קאמר כחלב חיה, כדקתני לעיל כדם חיה. משום דכל החיה מטמאה טומאת נבלה, אבל אין כל החיה טעונה כסוי כי אם הדם. ומהאי טעמא נמי תנן במשנה י' כחלב בהמה ולא תנן כבהמה, שאין כל הבהמה אסורה אלא חלבה:

משנה י

כחלב בהמה. הכא נמי משום דבעי למימר דאין חייבין עליו כרת, דלאו משום דדמי לבהמה הוא, פירט ברישא כחלב בהמה וכמ"ש בדבור הנ"ל:

ואינו נלקח בכסף מעשר לאכול בירושלם. מבלי שיקריבנו שלמים, ובזה הוא דשוה לבהמה. ולא נחית התנא השתא לאסור לקיחתו לזבחי שלמים, אלא להשמיענו במה שהוא שוה לבהמה. ומ"מ ממשמעות לשונו שמעינן נמי הא, ולכן לא חש התנא להזכירו בפירוש במה שאינו שוה לבהמה. ובזה נתישבה קושית התי"ט דהקשה אמאי לא נשנית בבבא דאינו שוה לא לחיה ולא לבהמה דמתניתין דלקמן:

ואינו נלקח וכו'. כבהמה לא קתני, אע"ג דהפסיק בינו לרישא בואין חייבין עליו כרת דאינו כבהמה, וטעמא הוא מ"ש בדבור הנ"ל, דרצה לכלול במשמעות דבריו אף איסור לקיחתו לזבחי שלמים דאינו כבהמה. ועוד, הפסק דאין חייבין עליו כרת מלתא זוטרתא היא, ולכן לא חש להזכיר פעם אחרת כבהמה. וה"ט נמי למתניתין דלעיל באין פודין בו פטר חמור דלא פירט כחיה. ועוד התם יש טעם אחר, והוא דמה דאין פודין אותו פטר חמור לאו מטעם דמספקינן ליה כחיה, דלמאן דאמר (חולין פ.) דבריה בפני עצמה הוא דהכי פסק הרמב"ם כמ"ש התי"ט, אפילו יהיה בהמה, כל דלא ידעינן דמין שה הוא אין פודין אותו:

משנה יא

כיצד אינו שוה. לא מצאתי טעם לשנוי זה ששינה התנא לפרט את שאינו שוה קודם השוה, ולהזכיר בשניהם החיה קודם הבהמה, דלא כמו שסדרם במשנה ה' בכלל,

אלא כדי לגמור הענין בבהמה, ולכתוב אצלה ממש וטעון שחיטה, לרמוז דסוף בהמה לשחיטה:

ושאר כל דרכיו. הרבה דברים נזכרו בתוספתא והנם כלולים בהאי ושאר כל דרכיו. וכן בירושלמי (ה"ו י:) אמרינן ר' חגיי בעא קומי ר' יוסי, למה לא תנינן הרובע והנרבע ממ[י]נו חייב, אמר ליה תניתה בסופה ושאר כל דרכיו שוים לחיה ולבהמה, ע"כ. והשלשה שהזכיר לאו דווקא הם, כי תנא ושייר:

פרק ג

משנה א

תאנה אשכול ורמון. שייר פרי האדמה, והכתובים אחר הארץ השני:

קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים. תני קושרו לשון יחיד, על כי א"א לקשור אותם כלם כאחד, כי כל אחד הוא באילן מיוחד. והרי אלו, תני לשון רבים, לאשמועינן דאינו צריך לקרות להם שם לכל אחד בפני עצמו, כי יכול לכלול את כלם בשם אחד. ובנוסחת הירושלמי גרסינן נמי קושרן, ומשמעותו נמי כל אחד לבדו:

משנה ג

לפי כבוד. פי' הר"ב לפי רוב, ירושלמי (ה"ג יא.). וקרי לרוב כבוד, על כי ברוב עם הוא כבוד והדר מלך:

ושואלין בשלומן. לפי הנראה מלשון המשנה, הוא ששואלים להם אם באו בשלום, שלא היה להם שום פגע רע בדרך, דהרי תנן אחינו אנשי מקום פלוני באתם לשלום, ואם היתה שאילת שלום ה"ל (באיתכם) [ביאתכם] לשלום, אבל באתם לשון שאלה הוא, באתם לשלום או לא. ודוחק לומר דקרינן באתם לשלום, ומדברים להם בלשון נסתר שהוא דרך כבוד, שהרי אף כי בינינו הורגל הלשון נסתר לכבוד, אין זה דרך כבוד בתורה כלל אלא קלון, כדאיתא בזהר (תולדות קמד.) בפסוק (בראשית כז, לא) יקום אבי ויאכל מציד בנו. דעשו דבר לאביו דרך קלון, כמאן דלא מליל עמיה. ועוד דה"ל להיות ביאתם ביוד, ואנן בלא יוד תנן ליה. וצ"ל דעל השאילת שלום ממש לא הוצרך התנא לאשמועינן, כי פשוט הוא דעל כל איש הבא מן הדרך מצוה להקדים לו שלום, כדאיתא בדברי רז"ל (עי' במד"ר פכ"א, א). וטעמא נ"ל משום דהשכינה מתלוה עמו בדרך כדאיתא בזהר (עי' בראשית מט: ושם נח:), וכ"ש עם אלו שלוחי מצוה, אלא אתא לאשמועינן דלהראות חבוב המצוה בשעתה, מאריכים עוד עמהם בדברים אלו, מה שאין עושין כן לשאר בני אדם, כן נראה. ונראה שזו היא דעת הרמב"ם, דבחבורו העתיק באתם לשלום, וכן היא הנסחא

דירושלמי, ולשון זה של בשלום אתי שפיר בלשון שאלה יותר מבלשון ברכה, שהרי אמרו ז"ל (ברכות סד.) הנפטר מחבירו לא יאמר לו לך בשלום, אלא לך לשלום. ואפשר לומר לפי גרסתינו דגרסינן לשלום, דהוו זהירים אפילו בלשון שאלה מלהזכיר להם בשלום, מטעם זה:

משנה ו

רבי יהודה אומר וכו'. הנכון בעיני הוא, פשטא דלישנא דמתניתין דפליג, ושהגיע לארמי וכו' אתאן לת"ק, כמו שפירש התי"ט בראש דבריו. כי לומר בלא טעם שישנה רבי לשונו לשנות בלשון חולק למי שאינו חולק לא נהירא. ובכל המקומות שרשם התי"ט שהם כיוצא בזה, הנפתי ידי הכהה עליהם למצוא טעם או שהראתי שאינו מוכרח לעקם הענין, ובמקומות אחרות כללתי כלל אחר בזה ע"ש:

וכהן מניח ידו תחתיו. תחת יד הבעלים ממש, כי הבעל אוחז באוגני הכלי, והכהן מניח ידו באויר שבין האוגן לשפת הכלי, תחת יד בעל המחזיק באוגן. ואף אם נאמר שהבעל אוחז בשפת הכלי ממש, אפשר לאחוז בו בענין שיוכל הכהן להניח ידו תחת ידו, ופשוט הוא. ולפי זה אין אנו צריכים לאפושי פלוגתא בענין זה כמ"ש הר"ב, ולא לדחוק לשון הרמב"ם כמ"ש התי"ט:

משנה ז

את מי שיודע. הקראת מי שיודע היא התקנה, משום הכי הקדימו למי שאינו יודע, לסמכו להתקינו:

משנה ח

והסלים והבכורים. הזכיר נמי בכורים, לרמוז מ"ש בספרי שהביא התי"ט, דבשניהם יחד יש בו כדי נתינה, ולא בכל אחד לבדו:

והבכורים והסלים. כן העתיק הרמב"ם בחבורו (ה' ביכורים פ"ג ה"ח), ועל פי דרכו דגריס בירושלמי (עי' כסף משנה שם) דאם נטמאו בעזרה אין הסלים לכהנים, סדר זה אתי שפיר, כי עיקר רבותא דקמל"ן מתניתין הוא נתינת הסלים, לא נתינת הבכורים, ולכן ראוי לשנותם אחריהם. אבל על פי גירסת משנתנו דהקדים הסלים לבכורים, יש להוכיח גירסת הר"ש והרא"ש, כי באמת כן נראה פשטא דתלמודא, דהסלים נתנים לכהנים כשנטמאו הבכורים, משום הכי הזכיר התנא הסלים עד שלא הזכיר הבכורים, לרמוז לפעמים נותן הסלים מבלי הבכורים, וזה הוא כשנטמאו:

משנה י

ופטורה מן הדמאי. הר"ש (כאן), תניא מן הודאי פטורין כ"ש מן הדמאי. וצ"ל דנקט דמאי לרבותא (דפטור) [דעטור], דאפילו בדמאי חייבין כ"ש בודאי:

חייב בדמאי. דהואיל ואפשר להם לבא מפירות הפטורים מהבכורים, אין להקל בהם לפטר מן הדמאי ואעפ"י שהם משבעת המינים, הואיל ואינם ממין הבכורים ממש אין להקל בהם ולפטרם מן המעשרות אפילו לר"ע (לעיל מ"ט). אבל בטהרה ודאי הם נאכלי' לע"ד, דלא הוה שתיק תנא מיני' הואיל והזכירו בתוספת, ובתוספת עצמו לא הזכירו אלא לאשמועינן דהוא כבכורים אף בענין זה, לא לחלק בינו לעיטור. דאם היה כוונת התנא לחלקו, ה"ל לערב ולשנות כאחד, תוספת הבכורים מין במינו ונאכלת בטהרה ופטורה מן הדמאי, ועיטור הבכורים מין בשאינו מינו ואינו נאכל בטהרה וחייב בדמאי, אלא ודאי מדלא עריב ותני להו ש"מ דבבבא זו השניה לא נחית לחלק בין זה לזה, אלא בא להודיענו הדינים שיש להסתפק בהו, וכאשר הודיענו בתוספת שאינם בכורים ממש, שיש להם חומר הבכורים שנאכלים בטהרה, ממילא אנו יודעים שכל הטפל עמהם צריך להחמיר בהם כמותם, וכדי שלא נטעה לומר דאין זה אלא להחמיר אבל לחשבם כבכורים להקל לא, קמל"ן דאף להקל חשבינן להו כמותם ונפטרים מן המעשרות, דהואיל והם ממין הבכורים ממש, אם היינו נוהגים בהם מנהג חול איכא למיחש שיעשה כן בעיקר הבכורים, דבקל אתי לאחלופי הואיל והם מאותו המין ממש, ועל כי הזכיר הקולא הזאת בתוספת לפטרה מן המעשרות כדי שלא ינהג בהם מנהג חולין ויבא לעשות כן בבכורים ממש, הוצרך לשנות דלא כן הוא בעיטור, דלהיות העיטור מין בשאינו מינו ליכא למטעי בהא, ושלכן אינו ראוי להקל בו, אבל החומר של הטהרה להיות טפל לבכורים, אין בידנו כח להקל בה דלא נפיק מינא חורבא. ועוד איתא בירושלמי (ה"ה יב:) דלכ"ע אין מעטרין הבכורים מפירות של עמון ומואב, שבני אדם טועים שמביאין בכורים מעמון ומואב, כי פליגי לעטרם מפירות חוצה לארץ, דלמ"ד דמעטרין חוץ משבעת המינים מעטרים מפירות חוצה לארץ, ולמ"ד אין מעטרין אלא משבעת המינים אין מעטרין מפירות חוצה לארץ, ולעיל מזה איכא מ"ד דלכ"ע מעטרין הבכורים מחוצה לארץ, שאין בני אדם טועים שמביאי' בכורים מחוצה לארץ, כי פליגי בעמון ומואב וכו'. הא קמן דכל ענין זה המחלוקת דעיטור בכורים מפירות שאינם מארץ ישראל, תלוי במה שאדם יכול לטעות בהם ולחשבם כבכורים ממש, ולהביא בכורים ממקום שאין מביאים בכורים, ואם איתא דעיטור הבכורים מלבד מה שחייב במעשרות כשאר פירות דעלמא, יהיה כמו כן נאכל בטומא' כמותם מה שאסור לעשות כן בבכורים,

איך יטעה האדם לחשבם כבכורים, אלא ודאי שהם נאכלים בטהרה כמותם. ועל דרך זה משתמע שפיר מתניתין דלקמן אף אליבא דר"ש, דאם תוספת הבכורים אינה באה מן הארץ, אז אין דינו כבכורים. דמק"ו דעיטור, איכא למיחש ביה ולטעות דמביאים בכורים מחוצה לארץ, שהרי הם מעין הבכורים ממש ופטורים מן המעשרות כמותם ונאכלי' בטהרה כמותם, ולכן אז אין דינו כבכורים כדי שיכירו שהוא תוספת ולא בכורים ממש. ומדתנן סתם אינה כבכורים, נראה דאפילו בטהרה אינם צריכים לאכלם, משום דדמו שפיר לבכורים להיותם מאותו המין ממש, ולכן צריך לעשות שינוי גדול ביניהם דלא יטעו ויאמרו שמביאין בכורים מחוצה לארץ, משא"כ בעיטור דאף אם נאכלים בטהרה לפחות אינם ממין הבכורים ממש, ומשו' הכי איכא הכירא אף אם יצטרך לאכלם בטהרה:

משנה יא

אימתי אמרו וכו'. התי"ט רצה לדחות דברי הר"ב, אשר היה מפרש האי מתניתין אליבא דר"ש, ושלדידיה התוספת באה נמי מחוצה לארץ, והוא בעצמו מצא ראיה לדברי הר"ב מדלא נשנה בפירוש שיש הפרש זה בין עיטור לתוספת, ורצה לדחותו באמור שהתוספת חמור ושכמו כן לא חילק ביניהם בדין שבעת המינים אע"ג דיש חילוק, ועל חמור התוספת כבר כתבתי בדבור הנ"ל במה הוא תלוי, ושיכול להיות כדברי הר"ב, ועל מה שרצה לדחותו מדלא חילק נמי בשבעת המינים, כבר הוא בעצמו השיב דבכלל מין בשאינו מינו הוא. אבל מה שרצה לומר שאף המקום תלוי במין לא נהירא, כי המין כולל מין אחר ולא מקום, וממה שלא הזכירו בפירוש במשנה ט', אדרבא משם ראיה שלא בעיטור לבד שרי חוצה לארץ לדידיה אלא אף בתוספת, משא"כ חוץ משבעת המינים שאינו אלא בעטור, דאף הוא מודה בתוספת שהוא מין במינו דווקא, ומשום הכי מזכירו שם שמדבר בעיטור:

משנה יב

עבדים וכו'. כולהו אצטריכו, עבדים אע"ג דלאו בני אכילה נינהו, וקרקעות אע"ג דמורידם מקדושתם מצומח לדומם, ובהמה טמאה אע"ג דנראה כבזיון קדשים להחליפם בדבר טמא:

ובעל חוב נוטלן. בעל כרחו של לוה, ומוכרם בבית דין, אע"ג דבכור אסור למכרו באטליס (תמורה פ"ג מ"ה) דייקא דקתני נוטלם, ולא קתני נותנם לבעל חוב. א"נ דווקא בענין זה שהבעל חוב נוטלן בעל כרחו של כהן שרי, דבזה שניהם מראים שמחבבים אותם, הלוה במה שלא היה רוצה להוציאם מביתו, והמלוה במה שמבקש ליקח אותם,

אבל בלאו הכי אם יש לו במה ליפרע לבעל חובו לא יתן לו הבכורים בפרעון, דהרי הוא כמזלזל בהם. ואף אם נאמר דלשון זה בבכורים לאו דווקא הוא, הואיל ושרי לקנות בהם עבדים ודומיו, בס"ת ודאי דווקא הוא לפי ע"ד:

בכורים מתחיל ביוד ומסיים בשין, הרי יש, וסימניך יש מביאים בכורים. על שם להנחיל אוהבי יש (משלי ח, כא), שעל ידי הבאת בכורים זוכה לרבוי פירות השנה, כמ"ש רש"י בפסוק לא תבשל גדי בחלב אמו, דראה (דברים יד, כא. ושם כב). ועוד יש לומר דיש הוא אותיות שי, על שם יובילו שי למורא (תהלים עו, יב), שהמביא דורון לת"ח, שצריך לירא ממנו, כדכתיב את ה' אלקיך תירא. לרבות ת"ח (דברים י, כ. פסחים כב:), הרי הוא כמקריב בכורים (כתובות קה:):

סליק מסכת בכורים. אשר עמהם הם קורים:

מראשית פרי שדה. לכהן בקול שירים.

תביא לו ושם תודה. לפני אל בבכורים:

סליק עתה סדר זרעים. חס"ד אל מלא הארץ.

מאמינים בו וזורעים. יהיו כאבר"הם בארץ: